

ลวดลายและรูปแบบผ้าทอลาวครั่ง

Motifs and Styles of Lao Krang's Native Textile

ชุตินา ขวาลิตมณเฑียร^{1*} สุธีลักษณ์ ไกรสุวรรณ¹ และ วัลภา แท้มทอง¹

Chutima Chawalitmontien^{1*} Suteeluk Kraisuwan¹ and Walapa Tamthong¹

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะลวดลาย รูปแบบและสีสันทของผ้าทอลาวครั่ง กลุ่มตัวอย่าง คือชาวลาวครั่ง อำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท และอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี จำนวน 10 คน เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ การบันทึกเสียงและบันทึกภาพวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัย พบว่าลวดลายผ้าทอลาวครั่ง มีเทคนิคการทอ 3 วิธี คือการทอจก การทอมัดหมี่และการทอขิด ลวดลายส่วนใหญ่ได้แรงบันดาลใจจากสิ่งที่พบเห็นในชีวิตประจำวัน ความเชื่อและจินตนาการ ลวดลายการจกแบ่งออกเป็นลวดลายจากธรรมชาติ ได้แก่ กลุ่มลายกบ กลุ่มลายสัตว์ กลุ่มลายพืชและดอกไม้ และลวดลายสิ่งของเครื่องใช้ ลวดลายการมัดหมี่ ได้แก่ ลวดลายสัตว์ และลวดลายสิ่งของเครื่องใช้ ลวดลายการขิด ได้แก่ ลายพลั่วหมาก หวาย รูปแบบของผ้าทอลาวครั่งแบ่งออกเป็น 1) เครื่องแต่งกาย ได้แก่ ผ้าซิ่น ประกอบด้วยหัวซิ่น ตัวซิ่นและตีนซิ่น มีเอกลักษณ์เฉพาะคือตัวซิ่นเป็นผ้ามัดหมี่และตีนซิ่นเป็นผ้าทอจก นอกจากนี้ยังมีเสื้อกักและเสื้อจุกหม้อ เย็บประกอบเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายโดยการเย็บมือด้วยตะเข็บคู่พับริม เย็บตกแต่งตะเข็บด้วยด้ายสีแดงที่ย้อมจากครั่งโดยใช้การเย็บเดินเส้นและการเย็บพันริม 2) เคหะสิ่งทอ ได้แก่ หมอนขวาน หมอนหน้าวัวหรือหมอนท้าว หมอนหก ผ้าห่ม ผ้าปูที่นอน และผ้าห่านมุ้ง ทำจากผ้าทอขิดและทอจก โดยมีการจัดวางตำแหน่งลวดลายการทอสำหรับเคหะสิ่งทอแต่ละรูปแบบโดยเฉพาะ ส่วนใหญ่ใช้ในงานมงคล เช่น งานแต่งงาน ลวดลายที่ใช้จะสื่อความหมายถึง การใช้ชีวิตคู่ที่ประสบความสำเร็จ สีที่ใช้ในการทอผ้าให้เกิดลวดลายมี 6 สี ได้แก่ สีแดง สีสดหรือสีส้มหมากสุก สีเขียว สีเหลือง สีดำและสีขาว

คำสำคัญ : สิ่งทอพื้นเมือง, ลาวครั่ง, ลวดลายและรูปแบบสิ่งทอ

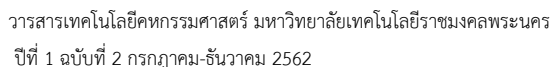
ABSTRACT

The objective of this research was to study the characteristics of motifs, styles and colors of Lao Krang textile. The sample consisted of 10 Lao Krang people who lived in Noen Kham District, Chai Nat Province and Ban Rai District, Uthai Thani Province. Data were collected by interviewing and audio and video recording. Data was analyzed using qualitative analysis.

¹ ภาควิชาการเกษตรศาสตร์ คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

¹ Department of Home Economics, Faculty of Agriculture, Kasetsart University

*ผู้ประสานงานนิพนธ์ E-mail : agrcmc@ku.ac.th

Keyword : Natives Textile, Lao Krang, Motif and Style of Native Textiles

ลาวครั้งเป็นกลุ่มชนที่มีวิถีการดำรงชีวิตเกี่ยวข้องกับการทอผ้ามาอย่างช้านาน ผ้าทอของลาวครั้ง มีเอกลักษณ์เฉพาะทั้งด้านการย้อม การใช้สีและลวดลายบนผืนผ้า กลุ่มคนไทยเชื้อสายลาวครั้งมีบรรพบุรุษอพยพมาจากอาณาจักรเวียงจันทน์และหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เข้ามาอยู่ในประเทศไทยช่วงสงครามไทย-ลาว ตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีถึงสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และอาศัยอยู่เขตหัวเมืองชั้นใน ได้แก่ จังหวัดนครปฐม สุพรรณบุรี ชัยนาท อุทัยธานี นครสวรรค์ พิษณุโลก และสุโขทัย เป็นต้น โดยยังคงมีวิถีการดำรงชีวิตแบบดั้งเดิม มีการใช้องค์ความรู้ ภูมิปัญญา และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ได้รับการสืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ (รัชภา, 2547 อ้างถึงใน ทรงพล, 2555)

36

การทอผ้าสำหรับเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย เคหะสิ่งทอและผ้าที่ใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งจะมีรูปแบบเฉพาะที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

ดังนั้นการศึกษาลวดลาย รูปแบบและสีสันทอของผ้าทอลาวครั่ง จึงมีความสำคัญ เพื่อให้ทราบถึงลักษณะลวดลายและรูปแบบผ้าทอที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะและเป็นภูมิปัญญาของชาวลาวครั่ง ผลการศึกษาจะทำให้ได้องค์ความรู้ด้านผ้าทอของลาวครั่ง เพื่อเป็นฐานข้อมูลสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ใช้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์และเผยแพร่ภูมิปัญญาการทอผ้าของลาวครั่ง เพื่อให้คนรุ่นหลังเกิดความภาคภูมิใจและหวงแหน ตลอดจนใช้เป็นข้อมูลในการส่งเสริมและพัฒนาผ้าทอของลาวครั่งด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงพาณิชย์ เพื่อสืบสานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาผ้าทอของลาวครั่งให้สืบทอดและคงอยู่ต่อไป การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เฉพาะ เพื่อศึกษาลักษณะลวดลาย รูปแบบและสีสันทอของผ้าทอลาวครั่ง

2. ระเบียบวิธีวิจัย

2.1 กลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่าง คือ ชาวลาวครั่ง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี และชาวลาวครั่ง อำเภอนีนาม จังหวัดชัยนาท ที่ยังคงทอผ้าและตัดเย็บสิ่งทอลาวครั่งรูปแบบดั้งเดิม จำนวน 10 คน

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง เก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary source) จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างแบบเจาะลึกถึงลักษณะลวดลาย รูปแบบและสีสันทอของผ้าทอลาวครั่ง และ แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary source) จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative analysis) จากการสัมภาษณ์ และการสังเกต

3. ผลการวิจัย

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 10 คน พบว่ากลุ่มตัวอย่างกลุ่มใหญ่ที่สุด มีอายุระหว่าง 60–69 ปี รองลงมา คือ มีอายุระหว่าง 50–59 ปี โดยชาวลาวครั่ง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี เรียกตัวเองว่า ลาวครั่ง ในขณะที่ชาวลาวครั่ง อำเภอนีนาม จังหวัดชัยนาท เรียกตัวเองว่า ลาวเวียง เนื่องจากได้รับการบอกเล่าต่อกันมาว่าบรรพบุรุษเป็นชนเชื้อสายลาวที่อพยพมาจากเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว แต่ก็เป็นชนชาติเดียวกับชาวลาวที่เรียกตัวเองว่าลาวครั่ง

ลวดลายผ้าทอลาวครั่ง

ผ้าทอของลาวครั่ง มีเทคนิคการทอให้เกิดลวดลาย 3 วิธีคือ การทอจก การทอมัดหมี่ และการทอขิด แบ่งออกได้ดังนี้

1. การทอจก คือ การทอโดยการเสริมเส้นด้ายพุ่งพิเศษแบบไม่ต่อเนื่อง (Discontinuous supplementary wefts) ลวดลายการทอจกของลาวครั่ง แบ่งออกได้ดังนี้

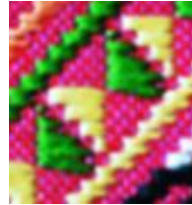
1.1 ลวดลายจากธรรมชาติ ได้แก่

1.1.1 กลุ่มลายกบ นางศรีนิน จันทรักษ์ อายุ 58 ปี กล่าวว่า ลายกบเป็น การเลียนแบบลวดลายของกบต้นไม้ที่แห้งแล้วหลุดออกมาจากต้น ในขณะที่ท้องค้การบริหาร

ส่วนจังหวัดอุทัยธานี (2548) กล่าวว่า ลายกาบเป็นลายหิน ได้แก่ ลายกาบไป หมายถึงหินที่ซ้อนทับกันมีลักษณะเป็นฟันปลา (ภาพที่ 1 ก) และลายกาบจัก หมายถึงหินที่เรียงซ้อนกันและมีรอยแตก (ภาพที่ 1 ข)

(ก)

(ข)

ภาพที่ 1 ลักษณะลายกาบ (ก) ลายกาบไป และ (ข) ลายกาบจัก

1.1.2 กลุ่มลายสัตว์ เป็นลวดลายสัตว์ที่พบเห็นในชีวิตประจำวัน และมาจากความเชื่อและจินตนาการ ได้แก่ ลายพญานาค เช่น ลายนาคคู่ (ภาพที่ 2 ก) ลายนาคสองหัว (ภาพที่ 2 ข) ลายม้า (ภาพที่ 2 ค) ลายช้าง (ภาพที่ 2 ง) ลายหมาน้อย (ภาพที่ 2 จ) และลายแมงกะป็น้อยหรือลายผีเสื้อ (ภาพที่ 2 ฉ) เป็นต้น

(ก)

(ข)

(ค)

(ง)

(จ)

(ฉ)

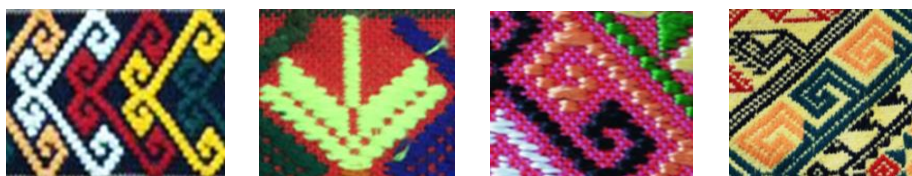
ภาพที่ 2 กลุ่มลวดลายสัตว์ (ก) ลายนาคคู่ (ข) ลายนาคสองหัว (ค) ลายม้า (ง) ลายช้าง (จ) ลายหมาน้อย และ (ฉ) ลายผีเสื้อ

1.1.3 กลุ่มลายพืชและดอกไม้ เป็นลวดลายที่เลียนแบบลักษณะของพืชและดอกไม้ตามธรรมชาติ ได้แก่ ลายดอกขาเป๋ (ภาพที่ 3 ก) ลายสร้อยสา (ภาพที่ 3 ข) ลายดอกแก้วจันทร์ (ภาพที่ 3 ค) และ ลายแก่นฝ้าย (ภาพที่ 3 ง)

(ก) (ข) (ค) (ง)
ภาพที่ 3 ลักษณะลวดลายพืชและดอกไม้ (ก) ลายดอกขาเป๋ (ข) ลายสร้อยสา
(ค) ลายดอกแก้วจันทร์ และ (ง) ลายแก่นฝ้าย

1.2 ลวดลายสิ่งของเครื่องใช้ เช่น ลายขอหรือลายตะขอ ได้แก่ ลายขอกำปั้น (ภาพที่ 4 ก) ลายขอร่ม (ภาพที่ 4 ข) ลายขอกำน้อย (ภาพที่ 4 ค) และ ลายขอหลวง (ภาพที่ 4 ง)

(ก) (ข) (ค) (ง)
ภาพที่ 4 ลักษณะลายขอ (ก) ลายขอกำปั้น (ข) ลายขอร่ม (ค) ลายขอกำน้อย
และ (ง) ลายขอหลวง

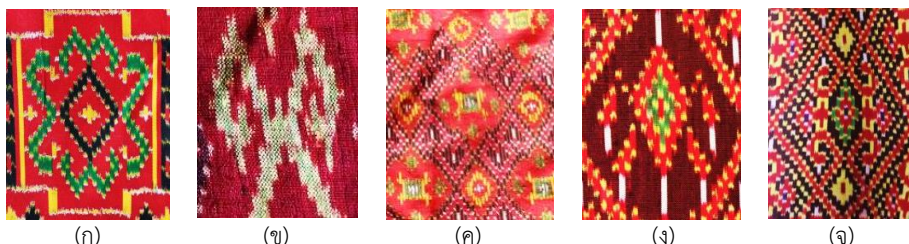
2. การทอมัดหมี่ คือ การมัดย้อมเส้นด้ายพุงก่อนแล้วจึงนำมาทอผ้าให้เกิดลวดลาย ลวดลายการทอมัดหมี่ของลาวครั้ง แบ่งออกได้ดังนี้

2.1 ลวดลายสัตว์ ได้แก่ ลายกระแตยองตอ (ภาพที่ 5 ก) ลายปีกบ่าง (ภาพที่ 5 ข) ลายนาคันเปื้อ (ภาพที่ 5 ค) ลายแมงมุม (ภาพที่ 5 ง) และ ลายนก (ภาพที่ 5 จ)

(ก) (ข) (ค) (ง) (จ)
ภาพที่ 5 ลักษณะลายมัดหมี่ลวดลายสัตว์ (ก) ลายกระแตยองตอ (ข) ลายปีกบ่าง
(ค) ลายนาคันเปื้อ (ง) ลายแมงมุม และ (จ) ลายนก

2.2 ลวดลายสิ่งของเครื่องใช้ ได้แก่ ลายสำเภา (ภาพที่ 6 ก) ลายขอลี้นก (ภาพที่ 6 ข) ลายขอบานกระจก (ภาพที่ 6 ค) ลายขอตีนกา (ภาพที่ 6 ง) และ ลายโคมเหลืองเล็ก (ภาพที่ 6 จ)

ภาพที่ 6 ลักษณะลายมัดหมี่ลวดลายสิ่งของเครื่องใช้ (ก) ลายสำเภา (ข) ลายขอลี้นก (ค) ลายขอบานกระจก (ง) ลายขอตีนกา และ (จ) ลายโคมเหลืองเล็ก

3. ลวดลายการทอขัด คือ การทอโดยการเสริมเส้นด้ายพุ่งพิเศษแบบต่อเนื่อง (Continuous supplementary wefts) ได้แก่ ลายพลั่วหมากหวาย (ภาพที่ 7)

ภาพที่ 7 ลักษณะลายพลั่วหมากหวาย

รูปแบบผ้าทอลาวครั้ง

1. เครื่องแต่งกาย

1.1 ผ้าซิ่น มีลักษณะเป็นผืนผ้า 3 ส่วนเย็บต่อกัน ประกอบด้วยส่วนหัวซิ่น ส่วนตัวซิ่น และส่วนตีนซิ่น ซึ่งเปรียบได้กับอวัยวะของมนุษย์ที่ต้องมีหัว ตัวและตีน (แก้วกุดั่น, 2557) นอกจากนี้ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม (ม.ป.ป.) กล่าวว่า ผ้าซิ่นของลาวครั้งส่วน หัวซิ่นจะเป็นผ้าพื้นลายขัด หรือเป็นผ้าพื้นลายขัดสลับกับลายขีด ส่วนใหญ่นิยมใช้สีแดง ขาวหรือดำ และลายขิดนิยมใช้สีเหลือง เขียว ดำหรือขาว สามารถใช้ต่อกับตัวซิ่นได้ทุกประเภท ส่วนตัวซิ่นมีลวดลายและสีสันหลากหลายขึ้นอยู่กับชนิดของซิ่น ใช้เทคนิคการทอจาก มัดหมี่หรือขิดก็ได้ ส่วนตีนซิ่นจะเป็นลวดลายการจก มีแบบแผนลวดลายค่อนข้างแน่นอน กล่าวคือ แบ่งออกเป็นสองส่วน คือ ส่วนที่เป็นลายจกซึ่งอยู่ติดกับตัวซิ่นและส่วนที่เป็นผ้าพื้นจะอยู่ด้านล่างของผ้าจก แบ่งชั้นของลาวครั้งออกได้เป็น 4 ชนิด ได้แก่ ซิ่นหมี่คั่นหรือซิ่นหมี่น้อย (ภาพที่ 8 ก) ซิ่นหมี่ตา (ภาพที่ 8 ข) ซิ่นหมี่หลวงหรือซิ่นหมี่ลวด (ภาพที่ 8 ค) ซิ่นก่าน (ภาพที่ 8 ง) และ ซิ่นหมี่ผ้า (ภาพที่ 8 จ)

ภาพที่ 8 ลักษณะผ้าซิ่นของลาวครั้ง (ก) ซิ่นหมี่คั่น (ข) ซิ่นหมี่ตา (ค) ซิ่นหมี่ลวง (ง) ซิ่นก่าน และ (จ) ซิ่นหมี่ผ้า

1.2 เสื้อกั๊กหรือเสื้อตัวในสำหรับสตรี ตัดเย็บจากผ้าฝ้ายสีพื้นทอมือ มีลักษณะเป็นเสื้อตัวสั้น คอกกลม แขนกุด ผ่าหน้า ติดกระดุม 5 เม็ด มีแนวต่อยาวภายในตัวเสื้อ (Princess line) ทั้งขึ้นหน้าและขึ้นหลัง เย็บประกอบตัวเสื้อด้วยการเย็บมือโดยใช้ตะเข็บคู่พับริมและเดินเส้นทับบนตะเข็บ (Topstitch) ด้วยด้ายสีแดงที่ย้อมจากครั้ง (ลาวครั้งเรียกว่า เย็บไข่มลงสาบ) ตกแต่งริมคอและวงแขนเสื้อโดยใช้ด้ายสีแดงเย็บพันริม (Blanket stitch) (ลาวครั้งเรียกว่า ขามดแดง) ดังภาพที่ 9

ภาพที่ 9 ลักษณะเสื้อกั๊กหรือเสื้อตัวในสตรี (ก) ด้านหน้า และ (ข) ด้านหลัง

1.3 เสื้อjubหม้อเป็นเสื้อสำหรับผู้ชายและผู้หญิง ตัดเย็บจากผ้าฝ้ายสีพื้นทอมือ มีลักษณะเป็นเสื้อคอตั้ง แขนยาว ผ่าหน้า ติดกระดุม เย็บประกอบตัวเสื้อด้วยการเย็บมือโดยใช้ตะเข็บคู่พับริมและเดินทับบนตะเข็บด้วยด้ายสีแดงที่ย้อมจากครั้ง ตกแต่งริมคอเสื้อ สบเสื้อวงแขน ขอบปลายแขน กระเป๋ายาวและชายเสื้อโดยใช้ด้ายสีแดงเย็บแบบพันริม ดังภาพที่ 10 (ก) สำหรับจำนวนกระดุมจะต้องเป็นเลขคี่เท่านั้น ห้ามใช้เลขคู่ เนื่องจากถือว่า “คืออยู่-คู่หนี” จึงไม่นิยมติดกระดุมที่เป็นจำนวนเลขคู่ เสื้อjubหม้อแบบดั้งเดิมจะทำจากผ้าฝ้ายย้อมคราม ใช้ด้ายสีแดง 2 เส้นที่ย้อมจากครั้งตีเกลียวเข้าด้วยกัน เย็บตกแต่งที่บริเวณชายเสื้อ (ภาพที่ 10 ข) และปลายแขนเสื้อ (ภาพที่ 10 ค) โดยเหลือปลายด้ายให้ยาวเลยออกมา ทั้งนี้นางวาวสนา จำปี อายุ 50 ปี ชาวลาวครั้ง อำเภอนินขาม จังหวัดชัยนาท ให้สัมภาษณ์ว่า ปลายด้ายที่ยาวออกมานี้จะเอาไว้สำหรับผูกปลา กบหรือเขียดที่จับได้ ขณะออกไปทำนาทำไร่และนำกลับมาประกอบเป็นอาหาร ปัจจุบันเสื้อjubหม้อมีหลากหลายสี มักตกแต่งด้วยการปักลวดลายดอกไม้ บริเวณปกเสื้อ สบหน้า ปากกระเป๋ ปลายแขนและชายเสื้อดังภาพที่ 10 ง

ภาพที่ 10 ลักษณะเสื้อจู้หม้อ (ก) เสื้อจู้หม้อโบราณ (ข) การตกแต่งชายเสื้อ
(ค) การตกแต่งปลายแขนเสื้อ และ (ง) เสื้อจู้หม้อปัจจุบัน

2. เคหะสิ่งทอ

2.1 หมอนขวาน เป็นหมอนรูปสามเหลี่ยมด้านเท่า ตกแต่งตัวหมอนด้วยการทอขีดและจก (ภาพที่ 11 ก) หุ้มริมผ้าทั้ง 2 ข้างด้วยผ้าสีแดง ด้านหน้าหมอนใช้ผ้าสามเหลี่ยมด้านเท่าสีขาวและสีแดงเย็บสลับกัน กำหนดตำแหน่งการเย็บตัวหมอนให้เป็นช่องเท่า ๆ กันทั้งหมด 9 ช่อง เย็บประกบกับผ้าซับในสีขาวตามช่องที่กำหนดไว้ ยัดไส้หมอนด้วยนุ่น แล้วนำหน้าหมอนที่เตรียมไว้ มาเย็บปิดด้านหัว-ท้ายหมอนด้วยวิธีการสอยพัน (Overcast stitch) เป็นหมอนที่ใช้สำหรับเป็นของรับไหว้ในงานมงคล เช่น พิธีแต่งงาน เป็นต้น

2.2 หมอนหน้าวัวหรือหมอนท้าว เป็นหมอนรูปสามเหลี่ยมหน้าจั่ว ซึ่งมีลักษณะคล้ายหน้าวัว ตัวหมอนตกแต่งด้วยลวดลายการทอขีดและจก (ภาพที่ 11 ข) ด้านหน้าหมอนเป็นผ้าชั้นเดียวจะเป็นสีแดงหรือสีขาวก็ได้ กำหนดตำแหน่งการเย็บตัวหมอนเป็น 5-6 ช่อง สำหรับยัดนุ่น โดยแต่ละช่องจะกว้างไม่เท่ากัน ช่องล่างสุดจะมีความกว้างมากที่สุด เพื่อให้ส่วนที่เป็นฐานหมอนสามารถรับน้ำหนักขณะนั่งพิงหรือท้าวแขนได้ และความกว้างของช่องอื่นๆ จะลดหลั่นกันไปเรื่อยๆ โดยช่องบนจะมีขนาดเล็กสุด เป็นหมอนที่ใช้ในงานประเพณีต่างๆ เช่น งานแต่งงาน สำหรับรับไหว้พ่อแม่ของเจ้าบ่าวหรือเตรียมไว้สำหรับผูกข้อมือ เป็นต้น

2.3 หมอนหกหรือหมอนสี่เหลี่ยม เป็นหมอนสี่เหลี่ยมทรงสูง ตกแต่งตัวหมอนด้วยลวดลายการทอขีดและจก (ภาพที่ 11 ค) หน้าหมอนจะใช้ผ้าสีขาวหรือสีแดงก็ได้ แต่จะเป็นสีตรงกันข้ามกับสีของตัวหมอน เช่น ถ้าตัวหมอนเป็นสีขาวหน้าหมอนก็จะใช้ผ้าสีแดง เป็นต้น ผ้าตัวหมอนจะเย็บประกบกับผ้าซับในสีขาว เป็นช่องสำหรับยัดนุ่นจำนวน 6 ช่อง จึงเรียกว่าหมอนหก เป็นหมอนที่ใช้เป็นของรับไหว้ในงานมงคล เช่น พิธีแต่งงาน เป็นต้น

ภาพที่ 11 หมอนลาวครั่ง (ก) หมอนขวาน (ข) หมอนหน้าวัว และ (ค) หมอนหก

2.4 ผ้าห่ม ขาวลาวครึ่ง เรียกว่า “ผ้าห่มลาย” ทอจากด้ายฝ้ายสีขาวและทอจกด้วยด้ายฝ้ายสีแดง สีเขียว สีดำ และสีส้ม (ภาพที่ 12 ก) ใช้ผ้าทอขนาดกว้าง 50 เซนติเมตร ยาว 194 เซนติเมตร 2 ผืนเย็บต่อเข้าด้วยกันตามยาวด้วยการสอยพัน เนื่องจากก็ทอผ้าในอดีตจะทอได้เพียงผ้าหน้าแคบ จึงต้องนำผ้า 2 ผืนเย็บต่อกันเพื่อให้มีความกว้างเพียงพอสำหรับห่ม ในปัจจุบันถึงแม้จะสามารถทอผ้าให้มีความกว้างได้ตามต้องการแล้ว แต่ยังคงเย็บต่อผ้าสำหรับทำผ้าห่มเหมือนกับที่บรรพบุรุษทำสืบทอดกันมา ริมทั้ง 3 ด้านเย็บหุ้มริมด้วยผ้าสีแดงและเหลือปลายผ้าไว้ทั้ง 2 ด้าน เรียกว่า “หางปลา” ผ้าห่มของลาวครึ่งจะทอเป็นสัญลักษณ์ให้มีด้านบนและด้านล่าง โดยด้านบนจะทอเป็นลวดลายการจกขนาดใหญ่ ด้านล่างมีลวดลายการจกขนาดเล็กและเป็นชายครุย โดยมีความหมายแฝงว่าหากใครไม่ทำด้านบนด้านล่างไว้ ก็จะไม่รู้จักว่าผู้ใดใครเมียใคร และมีท้องผ้าอยู่ตรงกลางของผืนผ้า ริมของท้องผ้าด้านหนึ่งจะทอเป็นลายตามยาว กว้าง 15 เซนติเมตร เรียกว่าลายข้างกระแต เมื่อเย็บต่อเป็นผ้าห่มแล้ว ลายข้างกระแตก็จะอยู่ที่ริมของผ้าห่มทั้ง 2 ด้าน

2.5 ผ้าปูที่นอน ขาวลาวครึ่ง เรียกว่า “ผ้าล่อ” ทอจากด้ายฝ้ายสีขาวและทอจกด้วยด้ายฝ้ายสีเหลือง สีส้ม สีฟ้า สีแดงและสีดำ เย็บหุ้มริมผ้าทั้ง 4 ด้านด้วยผ้าสีแดง (ภาพที่ 12 ข) โดยลวดลายด้านล่างจะทอเป็นลวดลายจกขนาดใหญ่กว่าลายด้านบน

2.6 ผ้าหน้ามุ้งมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาวเท่ากับความยาวหน้ามุ้ง ทอจากด้ายฝ้ายสีขาวและการทอจก เย็บหุ้มริมด้วยผ้าสีแดงทั้ง 3 ด้าน ส่วนชายด้านล่างปล่อยเป็นชายครุย (ภาพที่ 12 ค) เป็นผ้าที่ใช้ทำหน้ามุ้งสำหรับเจ้าบ่าวเจ้าสาวในพิธีแต่งงาน นางทองลี ภูริผลกล่าวว่า ลวดลายที่ใช้สำหรับทำผ้าหน้ามุ้ง จะใช้ลวดลายที่ทำเป็นคู่ๆ เช่น ลายลูกอมติดกัน เพราะมีความเชื่อว่าคู่แต่งงานจะไม่หย่าร้างแยกจากกันและอยู่คู่กันไปเหมือนลวดลายที่ใช้

(ก)

(ข)

(ค)

ภาพที่ 12 เคหะสิ่งทอลาวครึ่ง (ก) ผ้าห่ม (ข) ผ้าปูที่นอน และ (ค) ผ้าหน้ามุ้ง

สีสันของผ้าทอลาวครึ่ง

ผ้าทอลาวครึ่งจะใช้สีที่ทำให้เกิดลวดลายทั้งหมด 6 สี โดยแต่ละสีมีความหมายดังนี้ สีแดง หมายถึงลักษณะท้องฟ้าในตอนกลางวัน สีแสดหรือสีส้มหมายถึงลักษณะของผลไม้ที่สุกงอม สีเขียวหรือสีเขียว หมายถึงความชุ่มชื้นและความอุดมสมบูรณ์ สีเหลือง หมายถึง

พระจันทร์ สีดำ หมายถึงกลางคืน และสีขาว หมายถึงความบริสุทธิ์ ขณะที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดอุทัยธานี (2548) กล่าวว่า สีขาว หมายถึงเมฆที่อยู่บนท้องฟ้า

4. สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาลวดลายและรูปแบบผ้าทอลาวครั้ง พบว่า ชาวลาวครั้ง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ยังคงสืบสานภูมิปัญญาการทอผ้าแบบดั้งเดิมไว้อย่างเข้มแข็ง มีการถ่ายทอดประวัติความเป็นมาของลวดลายจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน ขณะเดียวกันมีการต่อยอดการออกแบบลวดลายผ้าจากลวดลายใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังมีผ้าเก่าโบราณที่บรรพบุรุษได้สะสมสืบทอดกันมาไว้ให้รุ่นลูกหลานได้ภาคภูมิใจและใช้เป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมการทอผ้าได้เป็นอย่างดี ในขณะที่ชาวลาวครั้ง อำเภอนีนาม จังหวัดชัยนาท ปัจจุบันไม่มีผู้เฒ่าผู้แก่ที่จะอธิบายถึงที่มาและความหมายของลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้าได้แล้ว และได้ขายผ้าทอลาวครั้งโบราณไปเกือบทั้งหมด คงเหลือแต่ผ้าชิ้นเก่าที่อยู่ในสภาพผุขาด ที่ยังคงใช้เป็นต้นแบบสำหรับการแกะลวดลายเพื่อใช้สำหรับทอผ้าจำหน่ายในปัจจุบันเท่านั้น ดังนั้นลวดลายผ้าทอของชาวลาวครั้ง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี จึงมีทั้งลวดลายโบราณและลวดลายที่ออกแบบขึ้นมาใหม่โดยชาวลาวครั้งรุ่นใหม่ ทำให้มีลวดลายหลากหลายกว่าลวดลายของชาวลาวครั้ง อำเภอนีนาม จังหวัดชัยนาท

ลักษณะลวดลายผ้าทอของลาวครั้ง มีเทคนิคการทอให้เกิดลวดลาย 3 วิธี คือ การทอจก การทอมัดหมี่และการทอขีด ลวดลายส่วนใหญ่ได้แรงบันดาลใจจากสิ่งที่พบเห็นในชีวิตประจำวัน ความเชื่อและจินตนาการ ได้แก่ 1) ลวดลายจากธรรมชาติ เช่น ลวดลายสัตว์ ลวดลายพืชและลวดลายดอกไม้ และ 2) ลวดลายสิ่งของเครื่องใช้ ได้แก่ ลายขอหรือลายตะขอ รูปแบบสิ่งทอของลาวครั้งแบ่งออกเป็น 1) เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย ได้แก่ ผ้าซิ่น เสื้อกั๊กหรือเสื้อตัวใน และเสื้อจุกหม้อ จากการศึกษาจะเห็นว่าเสื้อผ้าของลาวครั้ง ไม่มีการใช้ผ้าทอที่มีลวดลายอื่นมาตกแต่งเสื้อผ้า จะใช้เป็นผ้าสีพื้นและตกแต่งตัวเสื้อโดยใช้ด้ายสีแดงที่ย้อมด้วยครั่ง มาตกแต่งตะเข็บด้วยการเย็บเดินเส้นและการเย็บพันริมเท่านั้น แต่ชาวลาวครั้งจะสวมใส่ผ้าซิ่นที่มีลวดลายและสีสันสดใสสวยงามมาก มีเอกลักษณ์เฉพาะคือตัวซิ่นเป็นลวดลายที่เกิดจากเทคนิคการมัดหมี่และตีนซิ่นเป็นลวดลายการจก การตัดเย็บเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายใช้วิธีการเย็บด้วยมือ โดยใช้ตะเข็บคู่พับริมในการเย็บประกอบตัวเสื้อ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุธีลักษณ์ และคณะ (2553) ที่พบว่าชนเผ่าไทดำ ไทเย้าและมูเซอตำ ตัดเย็บเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายด้วยการเย็บมือ โดยใช้ตะเข็บคู่พับริมเช่นเดียวกัน และตะเข็บเสื้อมีค่าแรงดึงขาดของตะเข็บสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน ดังนั้นตะเข็บจึงมีความแข็งแรงเพียงพอสำหรับเครื่องแต่งกายทั่วไป 2) เคหะสิ่งทอ ได้แก่ หมอนขวาน หมอนหน้าวัวหรือหมอนท้าว หมอนหก ผ้าห่ม ผ้าปูที่นอน และผ้าหน้ามุ้ง โดยเคหะสิ่งทอของลาวครั้งจะมีการกำหนดลวดลายการทอ สำหรับการทำเคหะสิ่งทอแต่ละประเภทโดยเฉพาะ ซึ่งลวดลายที่ใช้ทำเคหะสิ่งทอจะมีความหมายเป็นคติความเชื่อแฝงอยู่เสมอ การตัดเย็บเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายและเคหะสิ่งทอของลาวครั้งใช้การเย็บด้วยมือ โดยใช้ตะเข็บคู่พับริมและการเย็บพันริม สีที่ใช้ในการทำลวดลายประกอบด้วย สีแดง สีหมากสุกหรือสีส้ม สีเขียวหรือสีเขียว สีเหลือง สีดำและสีขาว

ข้อเสนอแนะ

1. ผ้าทอโบราณของชาวลาวครั้งอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท ได้หายสาบสูญไปเกือบหมดแล้ว ไม่มีผู้ที่สามารถให้ข้อมูลถึงที่มาและความหมายของลวดลายผ้าได้เลย ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีนโยบายเร่งด่วนในการฟื้นฟูเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมลาวครั้งของจังหวัดชัยนาท เช่น การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ผ้าทอลาวครั้งโบราณ เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมลวดลายและรูปแบบผ้าทอลาวครั้งให้เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับคนรุ่นหลัง และผู้ที่สนใจได้ศึกษาเรียนรู้ ทำให้เกิดการหวงแหนอนุรักษ์และสืบทอดต่อไป

2. ผ้าทอของกลุ่มคนไทยเชื้อสายลาวครั้ง ในอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ยังคงมีกระบวนการผลิตที่แสดงถึงภูมิปัญญา ที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ จึงควรช่วยกันปลูกฝังให้บุคคลในท้องถิ่นและเยาวชนรุ่นหลัง ได้ตระหนักถึงคุณค่าและช่วยกันอนุรักษ์ฟื้นฟูให้ผ้าทอโบราณยังคงอยู่ต่อไป

3. ควรศึกษาเปรียบเทียบลักษณะลวดลายและรูปแบบผ้าทอลาวครั้ง ในจังหวัดอื่น ๆ เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนารูปแบบผ้าทอลาวครั้งให้มีความทันสมัยและเป็นการอนุรักษ์ศิลปะผ้าทอลาวครั้งให้อยู่สืบไป

4. ควรศึกษาภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของชาวลาวครั้งในด้านอื่นๆ เพื่อเข้าถึงการดำรงชีวิตของชาวลาวครั้ง จนกลายมาเป็นที่มาของการทอผ้าและลวดลายต่างๆ บนผืนผ้า

5. กิตติกรรมประกาศ

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (ม.ป.ป.). **ผ้าทอไทครั้ง**. จาก <http://ich.culture.go.th/index.php/th/ich/traditional-craftsmanship/242-cloths/373--m-s>.

แก้วกุดั่น. (2557). **ผ้าทอไทยครั้ง บ้านทัพหลวง อุทัยธานี**. **สกุลไทยออนไลน์**, 934. จาก <https://www.sakulthaionline.com/node/12639>

ดารณี บุญยประสพ. (บรรณาธิการ). (2543). **ลวดลายและลีสันบนผ้าทอพื้นเมือง**. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

ทรงพล ต่วนเทศ. (2555). **การศึกษาภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองของคนไทยเชื้อสายลาวครั้งในจังหวัดสุพรรณบุรี ชัยนาท และอุทัยธานี**. (ปริญญาานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, คณะศึกษาศาสตร์. สืบค้นจาก http://thesis.swu.ac.th/swuthesis/Art_Ed/Songphol_T.pdf

สุธีลักษณ์ ไกรสุวรรณ, ขจีจิรัส ภิรมย์ธรรมศิริ และอบเชย วงศ์ทอง. (2553). **เสื้อผ้าชนเผ่าไทย: คุณภาพของเสื้อผ้าไทดำ ม้งน้ำเงิน กระเหรี่ยง เย้าและมูเซอดำ**. **วารสารคหเศรษฐศาสตร์**, 53(2), 5-17.

องค์การบริหารส่วนจังหวัดอุทัยธานี. (2548). **เอกสารชุดแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาเมืองอุทัยธานี ผ้าทอลายโบราณบ้านไร่**. อุทัยธานี: นงลักษณ์การพิมพ์.